

DÜNDAR TAŞER'İN BÜYÜK TÜRKİYESİ

OSMANLI DEVLET ANLAYIŞI

ZİYA NUR AKSUN

© / otukennesriyat

YAYIN NU: 813

KÜLTÜR SERİSİ: 424

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-819-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1974, Kutluğ Yayınları
Ötüken Neşriyat'ta **8. BASIM**

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Dündar Taşer: 1925'de Gaziantep'de doğmuştur. 30 Ağustos 1944'te Kara Harp Okulu'ndan mezun olmuş ve Tank Asteğmeni rütbesiyle orduya katılmıştır. 1960 senesine kadar muhtelif birliklerde vazife görerek Binbaşı rütbesine yükselen Dündar Taşer, 27 Mayıs 1960 Hareketi'ne iştirak etmiş ve Millî Birlik Komitesi üyesi olmuştur. 13 Kasım 1960'da Alparslan Türkeş'le beraber 14'lerden biri olarak, yurt dışında vazifelendirilmiştir. Fas ve İsviçre büyükelçiliklerimizde danışman olarak vazife görmüştür.

Daha sonra yurda dönmüş, 1965 yılında Alparslan Türkeş'le beraber o zamanki adı C.K.M.P. olan, Milliyetçi Hareket Partisi' ne girerek Genel İdare Kurulu Üyeliğine getirilmiş, vefatına kadar bu partinin Genel Başkan Yardımcılığı'nda bulunmuştur.

14 Haziran 1972 günü, Ankara'da müessif bir kaza neticesi Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

İÇİNDEKİLER

Onu Kaybedişimiz ve Bu Kaybın Büyüklüğü.....	9
Karıştığı 27 Mayıs Hareketi Hakkındaki Görüşü ve Bunu Tarihî Sürecimiz İçine Oturtuşu	10
Onun “Devlet” ve “Devlet Adamı” Anlayışı; “Fena Fi'd-Devle” Tâbiri	18
Kendisini İlk Dinleyişim: Kıbrıs Hakkındaki Konferansı	24
İki Yüzyıldır İlerleme Maksadıyla Tuttuğumuz Yol Hakkında.....	30
Millet ve Aydın, Halk ve Kurumlar İkiliği Hakkındaki Görüşleri.....	48
Gaziantep ve Civarındaki Gözlemleri	53
Osmanlılardaki “Kardeş Katli” Hakkındaki Görüşü.....	59
Kara ve Deniz İmparatorlukları Hakkındaki Görüşü.....	66
“Kölelik” Hakkında Bizde ve Batı'daki Anlayışına Dair Görüşü	71
“İttihatçılar” Hakkında Bir Görüş	75
Batı'ya Benzemeyişimiz Hakkında	77
“Faşist” ve “Nazist” Suçlamasına Bir Cevap	82
Sağ ve Sol Çekişmesi Hakkında.....	85
“Bu Düzen Bozuktur” Sözü Üzerine.....	90
Toprak Reformu Hakkında	92
Milliyetçilik Hakkında	95
Devlet Şuuru Hakkında	97
Balkan Yenilgisine Dair	99
Fas'a Dair Bir Hatırası	101
İsviçre'den Bir Hatıra	103
Arkadaş'a Dair.....	106
27 Mayıs'a Dair Bir Hatıra.....	107
“Memur” Psikolojisi Hakkında Bir Gözlemi	109
Ordu Hakkında.....	110
“Siyasî Af” Konusu Hakkında	113
1969 Seçimlerinden Sonraki Bir Tespiti	117
“Büyük ve Kudretli Devlet” Fikri ve Hasreti	118
Siyasî Hedeflerimiz Hakkında	122

Düzen ve Ekonomik Gelişmeye Dair.....	124
Bir Başka Gözlemi	127
Vatan Kavramı Hakkında.....	129
Türklük ve Geleceği.....	132
Alay Müftüleri Konusu	139
Düşüncede ve Toplumdaki Zıtlıklar	141
“Sağ” Deyimi Hakkında.....	146
Söğüt İzlenimleri.....	148
12 Mart Hakkında	165
Âşıklar Ölmez.....	169

Onu Kaybedişimiz ve Bu Kaybın Büyüklüğü

MİLLETİMİZ, son yüzyılda yetiştirebildiğı en büyük fikir, hareket ve dâvâ adamlarından birini, belki de en önemlisini kaybetti.

O, âniden parlayan bir şimşek ve şiddetli bir gök gürültüsü ile Türk siyasî hayatına girmişti. İki sene süren bir ayrılıktan sonra memleketine dönerek, asıl millî ve kutsal mücadelesine başlamış; zihniyetinin yüksekliğı, fikirlerinin genişliğı, zekâsının keskinliğı, muhakemesinin sağlamliğı, çelik kadar sağlam karakteri, fakat gül yaprağından daha nâzik tabiatı ve alçak gönüllülüğü ile milliyetçi ve muhafazakâr zümrelerin ufkunda, gittikçe büyüyen bir ziya (ışık) kütlesi hüviyetini kazanmıştır. Tıpkı bir ebemkuşağı gibi en sade ve açık millî renklerle çevrelenen bu verimli ziya kütlesinin anî ölümü kolumuzu kanadımızı kırmış, gönlümüzde tâkat (güç, kuvvet) bırakmamıştır.

“İftirâkınla (ayrılığınla) efendim, bende tâkat kalmadı”

mısraı herhalde buraya uygun düşer. Fakat bu ayrılık, ebedî (sonsuz) ve fanî (ölümlü) âlemler arasındaki fark kadar uzak veya yakın bir ayrılık...

Ne gariptir; onun siyasî hayata girişı ne kadar anî ve bizim için ne kadar üzücü olduysa, ölümü de o kadar ânî ve belki, ondan daha çok keder ve elemle dolu oldu.

*Karıştığı 27 Mayıs Hareketi
Hakkındaki Görüşü ve
Bunu Tarihî Sürecimiz İçine Oturtuşu*

ONUN ismini, herkesle beraber, 27 Mayıs 1960 Hareketini yapanların arasında, 38 kişilik Millî Birlik Komitesi'nin bir üyesi olarak gördük. O zaman, 35 yaşındaki bu genç tankçı binbaşısının ismi, benim için bir mânâ ifade etmiyordu. Yapılan harekete de, onaylayan bir gözle bakamıyordum. Tarihle çok yakından ilgilendiğim, çok uğraştığım için de, son iki yüzyıllık dönemde meydana gelen önemli siyasî devrimlerin, askerî darbe ve ihtilâllerin memleket için daima bir felâketle, iç ve dış bir dizi karışıklıklarla neticelendiğini biliyordum. Bu husustaki yeni denemelerin, sonuç doğuramayacağı hakkındaki hükmüm de kesindi. Daha sonraları yaptığımız görüşmelerde, kendisinin de aynı görüş ve endişe ile dolu olduğunu görmüştüm. Bu konuda bana hemen hemen aynen şunları söylemişti:

“Harekete geçmezden önceki günlerde benim en büyük üzüntümü, yapacağımız işle devletin yeni bir felâkete sürüklenebileceği ihtimali oluşturunuyordu. İşe karar vermek benim için kolay olmadı. Çünkü tarihimizde yapılmış bütün devrim, değişim hareketlerinin, ne kadar kötü olursa olsun, mevcut düzeni sarsıp devletin ve milletin başına yeni belâlar getirdiği hakkında sarsılmaz bir inancım vardı. Bugün bu inancım daha da pekleşmiştir.”

“Daha önceki Yeniçeri ayaklanmalarına gitmeye lüzum yok. Çünkü onlarda bir sistem ve düzen değiştirme gayesi yok. Çeşitli sebeplerle ortaya çıkan, kendine has bir geleneğe göre gelişen ayaklanmalar... Hattâ bunların zararları yanında, kendine göre faydalı neticeleri olduğu bile söylenebilir. Toplumdaki gevşeklik haline karşı reaksiyon olarak doğduğu, bir uyarı, ikaz şeklinde görüldüğü,

Onun “Devlet” ve “Devlet Adamı” Anlayışı; “Fena Fi’ d-Devle” Tâbiri

BU DEYİM, Osmanlı Tarihi’ni okurken padişahların, vezirlerin ve devlet adamlarının tavır ve hareketlerine hayranlığımın neticesi olarak ilk defa benim hatırıma gelmişti. Adamlar devletle o kadar özdeşleşmişlerdi; onu o kadar kutsal görüyorlardı ki, onların bu hallerini tasavvuftaki “*fenâ fi’llah*” (Rabbi’ne karşı duyduğu sonsuz sevgiden dolayı benliğini Allah’ın varlığında eritmesi) tâbiri ile nitelemek imkânı vardı. Bu nedenle, onların ruhî hallerini ve fikrî kavrayışlarını “*fenâ fi’ d-devle ve’ l-mille* / devlet ve millet kavramında erimiş” olma deyiimiyle nitelemiştim.

Sonra bazı Osmanlı yazarlarının da aynı deyiimi kullandıklarını görmüştüm. Meselâ, bir özel toplantıda Fuad Paşa’nın Âli Paşa’ya “Sizin yanınızda Köprülü paşalar filân nedir” cinsinden dalkavukluklarda bulunuşuna dayanamayan tarihçi Cevdet Paşa;

“Köprülü fenâ fi’ d-devle olmuş bir adamdı. Bütün düşüncesini, gayretini, beli bükülmüş olan devleti ayağa kaldırmağa hasretti, başardı da. Şimdi de böyle fedakâr bir vezir olsa bu devleti diriltip, yeniden hayata kavuşturur. Siz ondan daha bilgilisiniz. Lâkin bahçe düzenlemek, yakınlarınızı kayırmak gibi işlerle meşgulsünüz.” cevabını vermişti.

Bunu kendisine nakletmiştim. Bu konuda çok kafa yormuş, büyük ve üstün ayrıntılara ve sentezlere varmış bir adam olduğu için, aradığı şeye bir cevap bulmuş gibi sevinmişti. Çok süratli çalışan, akıl yürütme mekanizmasının ürettiği fikirleri, en güzel kelime ve cümle kalıplarına dökmek için, gözlerini sabit bir noktaya dikerek konuşmağa başlamıştı.

Kendisini İlk Dinleyişim: Kıbrıs Hakkındaki Konferansı

ONU, ilk defa İstanbul'da ard arda verdiği iki konferansta dinledim. Bunlardan birincisi, o sıralarda yeniden tazelenen Kıbrıs meselesine dairdi. Diğeri ise, iki yüzyıldan beri Türkiye'de yapılan devrim ve yenileşme hareketlerinin bir muhasebesi mahiyetinde idi.

Kıbrıs işinde izlediğimiz yolun ve bunun dayandığı anlayışın çelişkilerine işaret ediyordu. Hukuken mevcut olan müdahale hakkımızın, "Amerika izin vermedi" gibi haysiyet kırıcı âcizliklerle kullanılmamasına kızıyor ve kısaca şöyle diyordu:

"Kıbrıs, Padişah'ın hukuku saklı kalmak şartıyla, Berlin Antlaşması'ndan önceki günlerde İngilizler'e geçici olarak verilmişti. Abdülhamid'in muhalefetine rağmen devletin önde gelen görevlileri, Osmanlı-İngiliz ittifakının çalışabilmesi için bunu gerekli görmüşlerdi. Sultan ise 'İngiltere, kendi çıkarı için harekete geçer; Kıbrıs üzerinde bir yükümlülük altına girmenin mânâsı yoktur' kanısındaydı."

"1914'e kadar İngiltere, Kıbrıs ve Mısır üzerinde, Osmanlı Padişahı'nın hukukuna saygılı davranır görünerek, idare etti. Savaşa girişimizle beraber bunların, tek taraflı olarak, İngiliz Devletler Topluluğu'na alındığını ilân etti."

"Lozan'da da Ada üzerindeki hükümlerlik hakkını bize tasdik ettirdi. Bu anlaşma ile oradaki haklarımızdan vazgeçtik. O günden itibaren de bizim Ada'yla bir alâkamız kalmadı. Hattâ hükümet, askerî ve stratejik önemi büyük olan Ada'nın lehimize olan nüfus oranını bile korumayı düşünmedi. Oradaki kardeşlerimizi Türkiye'ye davet edip durdu."

İki Yüzyıldır İlerleme Maksadıyla Tuttuğumuz Yol Hakkında

İKİNCİ KONFERANSI, Türkiye'nin ilerleme gayretleri ve bunların neticeleri hakkında idi. Burada, tuttuğumuz yolun ve yaptıklarımızın hatalarına ve yanlışlarına işaret ediyordu.

Önce tarihî bir özetleme yaptı. Millet olarak ne olduğumuzu, nasıl bir akıştan geldiğimizi anlattı.

“Biz, dünyanın en büyük imparatorluklarını kurmuş; egemenliğini Eski Dünya'nın her köşesinde yürütmüş bir milletiz. Bu imparatorlukların sonuncusu, bugüne kadarki tarihin kaydedebildiği en kudretli, en âdil, en azametli bir varlık olan Osmanlı Devleti'dir.” diye söze başladı. Daha önceki denemelerin âdeta Osmanlı'yı vücudunda getirmek, o büyük oluşumu gerçekleştirmek için yapılmış denemeler hüviyetinde olduğunu ifade ederek:

“Türk'ün devlet kuruculukta verdiği en büyük eser, en uyumlu yapı Osmanlı'dır” dedi.

“Osmanlı Beyliği 1299'da Söğüt'te kurulduğu zaman 400 atlıya sahip bir uc beyliği iken, 1326 Bursa Fethi'nde Orhan Bey, 38.000 atlıya kumanda ediyordu. Bu asker artışı nereden geliyordu? Fethedilen topraklardan toplanamazdı. Çünkü bunların ahalisi Türk değildi. 400 çadırılık bir aşiret 27 senede bu kadar çoğalamazdı. Selçuk Sultanlığı artık yoktu. Yani oradan asker temini de mümkün değildi. O halde nereden geliyordu bu asker? Öyle anlaşıyordu ki, Bizans sınırındaki bu beylik, bütün Türk âleminin ülküsünü temsil ediyordu.”

“Türklük âleminin, fetret devrinde bile, asla vazgeçemediği İstanbul fethi ve cihan hâkimiyeti idealinin mümessili sayılıyordu. Millî şuur (bilinç), Horasan'dan İzmir'e kadar her yerdeki Türk'ü,

Millet ve Aydın,
Halk ve Kurumlar İkiliği
Hakkındaki Görüşleri

1969 BAHARINDA, memlekette devlet kurumlarıyla, seçimle gelmiş iktidar arasında, derin bir dengesizlik ve keşmekeş hüküm sürüyordu. “Üniversite reformu” sloganıyla başlayan öğrenci hareketleri, konusundan uzaklaşmış; sosyal hastalığımızı bütün açıklığıyla ortaya koyan bir hal almıştı. Bu arada, Yargıtay başkanının cenaze namazının kılınmaması sebep gösterilerek, çok garip bir protesto hareketine girişilmişti. Kendi deyimiyle, bütün “tay”lar, yani Yargıtay, Danıştay, Sayıştay üyeleri cübbeleri ile mesai saati içinde Anıtkabir’e doğru yürüyüşe geçmişler, Ata’ dan yardım dilemişlerdi. O sırada yanında bir arkadaşı varmış ve “Çok iyi yapıyorlar; gericiyle tam bir cevap veriyorlar” diye söyleniyormuş. O ise, derin bir üzüntü içinde:

“Ne gericiyle kardeşim; devlet gidiyor, devlet!” cevabını vermiş. Sonra bu husustaki görüşünü açıklamış. Bunu bize de anlatmış, hattâ *Devlet*¹²’de bir yazı hâlinde yayımlamıştı.

Ona göre olay, görünür sebebinden çok uzak ve derinlerde yatan, “halk ve kurumlar ikiliğinin” yani “halk ve aydın zıtlığının” sonucu idi.

Bu konuda şöyle diyordu:

“Bir yanda devleti yönetmek için varlıkları gerekli olan ‘atanmış kurumlar’, diğer yanda ‘milletin seçimi ile gelen siyasî iktidar!’ Kaynağı, menfaati, dünya görüşü, sosyal değer yargıları, yani her şeyi ile birbi-

¹² 1980 öncesinde Ankara’da yayınlanan haftalık siyasî dergi; Dündar Taşer, Galip Erdem bu derginin devamlı yazarları arasındaydılar.

Osmanlılardaki “Kardeş Katli” Hakkındaki Görüşü

BİR GÜN bir yerde oturuyorduk. Genç ve milliyetçi arkadaşlarımızdan bir avukat geldi.

Osmanlı hükümdarlarından söz ediliyordu.

Yeni gelen genç “Onlar da kardeşlerini kesen adamlar, bu olur mu?” cinsinden lâflar etti.

Rahmetli, bu konularda çok yüksek şuurla düşünen bir adamdı. Konuyu önce yavaştan aldı. Ve “Onların yaptığı, çok büyük bir fedakârlıktır; devlet için kendi hanedanından ve ailesinden kan fedakârlığı yapmak çok büyük bir şeydir” dedi. Genç avukat, “Evet, öyle söylüyorlar, fakat beni tatmin etmiyor” dedi. Rahmetli, biraz hiddetli bir lisanla, “Beni tam mânâsıyla tatmin ediyor. Osmanlı tarihinde kardeş katli kadar beni tatmin eden, yüksek bir hayranlığa sevkeden başka konu yoktur diyebilirim” görüşünü dile getirdi.

Sonra hızla anlatmaya başladı:

“Bir defa şunu söylemek isterim ki, devlet, eski Türk an’anesinde ve İslâm’dan sonraki devrede dahi, saltanat hanedanının ortak malı idi. Selçukoğulları’nda, Cengizogulları’nda, Timurlular’da ve bütün Anadolu beyliklerinde ve Asya saltanatlarında hep böyleydi. Bunun çok zararlı sonuçları tarihte görülmüştür. Meselâ Tuğrul, Alparslan ve Melikşah devrinde çok geniş ülkeleri elinde tutan *Büyük Selçuk Devleti*, bu âdet ve inaniş dolayısıyla ve merkezî otorite sarılınca beş parçaya ayrılıyor: İran Selçukluları, Kirman Selçukluları, Konya Selçukluları, Halep Selçukluları ve Şam Selçukluları gibi. Melikşah’tan sonra, bunlar artık ayrı ayrı, hattâ birbirine düşman

Kara ve Deniz İmparatorlukları Hakkındaki Görüşü

BİR GÜN dernekte oturuyorduk. Konuşulan konuları şimdi pek hatırlamıyorum. Fakat söz döndü dolaştı ve büyük imparatorluklar üzerinde karar kıldı. Zannederim, buna bir arkadaşın “*fetih siyaseti*” hakkında sorduğu bir soru sebep oldu. Rahmetli, kendisine has edasıyla anlatmaya başladı ve “İmparatorlukların kara ve deniz olmak üzere iki kısımda değerlendirilebileceğini” söyleyerek, şöyle devam etti:

“Bu iki imparatorluk, nimetlendikleri, yani beslendikleri varlığa göre isim alırlar. Eskiler bunu ‘berrî ve bahrî saltanatlar’ yani ‘kara ve deniz saltanatları’ diye adlandırırlar. Deniz devletlerinin nimeti denizdir. Deniz ticaret yolları onların hayat damarlarıdır. Bu sebeple, deniz yolları üzerindeki büyük su geçitlerini tutarlar ve bunların emniyetine çok dikkat ederler.”

“Kara devletlerinin ise nimeti topraktır. Bu sebeple bu tip devletler toprağa doymazlar. Fethettikleri ülkelerin ve toprakların emniyeti, onları doğal hudutlara doğru koşturur. Bu hudutlar, büyük nehirler, dağlar ve denizlerdir.”

“Bu iki hususu birleştiren pek az devlet ve imparatorluk vardır. Fakat gene de bunların kara ve deniz özelliklerine göre ağır basan bir tarafı vardır. Meselâ, *Roma* ve *Osmanlı*, yapıları gereği hem deniz, hem kara imparatorluklarıdır. Fakat ağır basan yanları karadır.”

“*Venedik* ve *Ceneviz*, denizden geçinen tüccar devletlerdi. *Portekiz* de böyle idi. Bunların kara orduları olmakla beraber, ağır basan tarafları deniz devleti olmalarıdır. 19. ve 20. asrın başında, çok büyük bir Venedik azmanı olan *İngiltere* de böyle idi.”

“Kölelik” Hakkında Bizde ve Batı’daki Anlayışına Dair Görüşü

MERHUM, bütün problemleri millî ölçüler içinde görmeğe çalışan bir zât idi. Onun millîlik ölçüsü de çok genişti. O, millî ölçüyü gerçek olaylardan çıkarırdı. Günümüzdeki olayları, tarihteki benzerleriyle kıyaslar onları, vardıgı ölçü ile yorumlar; millî olanı böylece yakalardı.

Bir gün sohbet, Amerika’daki *zenci problemi* üzerine geldi. “Amerikan toplumunun en önemli problemlerinden birinin bu olduğunu, Federal devletçe onların eşitliği için çıkarılan bütün kanunların toplumdaki geleneklerle çatıştığını ve uygulanmadığını” söyledi. Sonra “İslâm dünyasında, Türkler’in hâkimiyetinden evvel de, bazı zenci ve köle hareketleri görüldüğünü, meselâ, *Abbâsîler* devrinde yirmi sene kadar süren *Zenci Savaşları*’nın böyle olduğunu ifade etti. “Oysa Türk hâkimiyetinden sonra böyle bir şey görülüyor. Bunun sebebi nedir?”

“Bana göre, Türklerde *kölelik* kurumu yoktur. İslâm’a girdikten sonra, sahip oldukları kölelere de, hür insan muamelesi yapmışlardır. Esasen İslâmiyet, ‘*Kölelerinize yediklerinizden yediriniz, içtiklerinizden içiriniz, giydiklerinizden giydiriniz.*’¹⁷ demiş; ‘*Bir günah işlerseniz kefareti (onu karşılamak) için köle azad ediniz*’ şeklinde hükümler koymuştur. Nitekim *Abbâsîler* devrinde halifelerin Türk köleleri, bazı eyaletlere vali olarak gönderilmişler; merkezî devletin zayıflaması üzerine, buralarda kendi adları ile anılan devletler kurmuşlardır. Meselâ, *Âl-i Sebüktekin*, *Âl-i Tolun* gibi. Hattâ *Memlûkler*, yani *köleler* devletindeki sultanların hepsi de Türk ve Çerkes kölesidirler.”

¹⁷ Hadis

“İttihatçılar” Hakkında Bir Görüş

BİR GÜN *İttihatçılardan* söz ediyorduk. Benim onlar hakkındaki kanaatim olumludan ziyade olumsuzdu. Herhalde fazla bindirmiş olacağım ki, görüşlerimden pek hoşnut olmadığımı hissettim. Sonunda fikirlerini ve kanaatlerini şöyle özetledi:

“İttihatçıların hataları fazladır ve büyüktür. Esasen devlet işlerinde çok deneyimsiz oldukları gibi, ufukları dar, dik kafalı ve inatçı adamlardır. Bununla beraber, zaman zaman hatalarını görüp dönembilme erdemini de göstermişlerdir. *Sultan Hamid*’e karşı ortaya çıkan bir reaksiyon akımına önderlik ettikleri için, bunun akışına kapılıp gitmişlerdir. Esasen büyük devlet ve imparatorluk da, bunların elinde batmıştır. Bu sorumluluğun tarih huzurundaki ağır günahı da onların omuzundadır. Bu sorumluluktan kurtulmaları da imkânsızdır. İşte bunun içindir ki, millî vicdanda mahkûm edilmişlerdir.”

“Fakat bu adamlardan bazılarının yaptığı işler, gerçekten büyüktür. Meselâ *Hürriyet Kahramanı* gibi biraz da hafife alınabilir bir unvana sahip olan *Enver Paşa*’nın Trablusgarb’taki mücadelesi, Türkistan’daki çarpışmaları ve şehit düşmesi, herhalde bir büyüklüktür. O devirdeki bazı kumandanların mücadelesi de öyle. Bu sebeple konuyu şöyle bağlamış olsak, hata etmemiş oluruz kanısındayım: Devlet; tarihî prestiji, manevî nüfuzu itibarıyla çok büyük, maddî gücü de oldukça kuvvetli. O günlerdeki olaylar da büyük, hattâ bu adamların yaptığı işler de büyük, fakat bunları yapan adamlar küçük. Çünkü o günkü subaylar ve kumandanlar, Trablusgarb’da, Yemen’ de, Arnavutluk’ta çarpışıyorlar. Verilen görevi yapıyorlar. Orada çarpışan, bu büyük işleri yapan subaylardan

Batı'ya Benzemeyişimiz Hakkında

BİR GÜN konuşurken konu, Batı ile bizim aramızdaki ayrılıklar üzerinde toplandı. Rahmetli bunun üzerinde uzun açıklamalara girişti. Bir defa Batı'nın bir bütün olmadığını, dinî ve ona dayanan sosyal ortak kaynaklardan çıkmakla beraber, millî sıkıntılara ve ihtiyaçlara göre gelişen, idarî, hukukî, siyasî ayrı oluşumlar olduğunu ifade etti. Fikirlerine daha açıklık kazandırabilmek için, “Bir bakıma Avrupa’da bir Almanya ve Alman, bir Fransa ve Fransız, bir İngiltere ve İngiliz var; fakat bir Batılı ve Batı yok denebilir. Hattâ daha ileri giderek, Fransa’da Bröton, Bask; İngiltere’de İskoç ve Galli de var. Yani hepsi Fransız ve İngiliz de değil. Böyle olmadıklarını da söyleyip duruyorlar” dedi. Durumun bizde farklı olduğunu ifade etti. Bu hususta ileri sürdüğü fikirleri burada anlatmanın pek imkânı yok. Yalnız Batı'nın idarî ve siyasî statüsünün kendi sosyal ve tarihî gelişmesinin bir sonucu olduğunu, bunu geçirdiği dönüşümlerden gözlemenin mümkün bulunduğunu söyledi.

Bizim idarî ve siyasî gelişmemizin ve biçimlenmemizin de sosyal ihtiyaçlarımıza uygun bir akış takip ettiğini ilâve etti. Daha sonra Batı'daki siyasî ve idarî şekillenişin *feodaliteden krallığa* atladığını, bizim baskımızla, *krallıklara* ve *imparatorluklara* doğru bir geçiş olduğunu ifade etti. *Feodalitenin*, aristokrasi, ruhban (din adamları), halk ve kral ile bir dengeye kavuştuğunu belirtti. Avrupa'daki *parlamentoların* işte bu denge içindeki halk kitlesinin müdahalesi ve vergi tahsilâtı sebebiyle ortaya çıktığını nakletti:

“İngiltere ve Fransa'daki parlamento da vergi toplanması dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Jacques Stuart ile parlamentoyu oluşturan